

OMAGIEREA MUZICIANULUI PAUL CONSTANTINESCU

Vasile Vasile

În încheierea unui studiu al Ralucăi Voicu Arnăuțoiu - citat de muzicologul Octavian Lazăr Cosma și apreciat ca atare¹ - se aduc în discuție „biografiile paralele” ale lui Paul Constantinescu: cele din volumele de istoria muzicii – „mărturie a unui destin creator luminos și puternic și cea din copertele dosarului (de la CNSAS, investigat cu acribie de autoare și punând sub lupă documente importante pentru luminarea multor aspecte din viața muzicianului – nota îmi aparține), mărturii dramatice ale luptei unui destin oprimat de comandamentele politice”².

Apare mai mult decât meritoriu faptul că **în preajma semicentenarului morții compozitorului se poate discuta despre o adevărată „concurență” în relevarea unor aspecte inedite ale biografiei și activității ilustrului muzician**, căruia i-a fost dedicată, cu aproape o jumătate de secol în urmă, o excepțională monografie semnată de neobositul muzicolog Vasile Tomescu³.

Recentele inițiative ploieștene de punere în lumină a activității și dimensiunii compozitorului sunt cu atât mai laudabile, cu cât sunt susținute de foruri locale, de instituții ce poartă numele muzicianului, într-un climat în care semicentenarul morții lui Constantin Brăiloiu și George Breazul, sau centenarul nașterii lui Gheorghe Ciobanu - pentru a nu cita decât aceste exemple - au trecut neobservate chiar și pentru instituțiile din Capitală, pe care cei trei muzicieni le-au onorat o viață întreagă, contribuind la prestigiul lor național și internațional.

Semicentenarul morții lui Paul Constantinescu descins din orașul considerat „al aurului negru”, **a fost pregătit de apariția a două cărți, una consacrată materialelor muzicologice și autobiografice** semnate de autorul *Oratoriilor bizantine*, prima realizată de Sanda Hîrlav – Maistorovici⁴, cea care ne pregătește un necesar catalog al creației autorului celei mai importante dintre versiunile corale ale *Mioriței* și alta a preotului Stelian Ionașcu, ce și-a propus analiza creației religioase a muzicianului⁵.

Festivitățile consacrate împlinirii unui secol de la nașterea lui Paul Constantinescu au fost marcate și prin extinderea cuvântului

scris, grație unui împătimit de istoria muzicii prahovene și de personalitatea complexă a muzicianului, la omagierea și valorizarea căruia a participat și participă în continuare, în pofida faptului că a depășit respectabila vârstă de 80 de ani, contribuind la perpetuarea memoriei muzicianului, prin organizarea casei memoriale de la Ploiești – gazdă a unor prestigioase manifestări culturale – și prin gestionarea unor activități de promovare a creației sale, a sărbătoririi centenarului, prin programarea lucrărilor sale în manifestări concertistice etc. Am numit pe veteranul mișcării artistice ploieștene Alexandru Bădulescu. Este vorba despre volumul intitulat Paul Constantinescu – *Correspondență și alte documente*, ediție îngrijită, adnotată și comentată, studiu introductiv de Al. I. Bădulescu și Nicolae Dumitrescu, cuvânt înainte: Viorel Cosma, Ploiești, Editura Karta – Graphic, iunie 2009.

Realizatoarea celeilalte cărți intitulată *Paul Constantinescu – Correspondență, scrisori și portrete, cuvânt înainte, notă asupra ediției, transcrierea textelor, note și comentarii*: Sanda Hîrlav – Maistorovici, București, Editura muzicală, 2009 – pianista Sanda Hîrlav – Maistorovici - este cadru didactic la Universitatea Națională de Muzică din București – militând în același front, pentru promovarea în viața muzicală în Capitală și în orașul natal al muzicianului a creației lui Paul Constantinescu, prin conferințe, concerte, comunicări științifice și editarea unor lucrări ale muzicianului ploieștean⁶, sau prin îngrijirea unui recent CD cuprinzând 15 lucrări pentru pian ale muzicianului, interpretate de propriii discipoli: Popescu L, Ioniță F, Enea I, Mihai S⁷.

Cele două lucrări omagiale, apărute în anul centenarului, ilustrează relațiile muzicianului cu **viața muzicală a orașului lui I. L. Caragiale, Geo Bogza, Toma Caragiu, Nichita Stănescu, Ion Baci, Ion Cristu Danielescu, Emilia Comișel, Gheorghe C. Ionescu, Gheorghe Comișel**, și în apropierea căruia își doarme somnul de veci **Marțian Negrea**.

La Ploiești, și-a desfășurat activitatea **Ioniță Stoicescu – Logofețelul**, de ale cărei „avantagii” se pare că a beneficiat însuși viitorul autor al operei comice *O noapte furtunoasă* și în unele dintre bisericile orașului și în mod sigur în mănăstirile învecinate, Roșioara, Suzana, Zamfira, a răsunat glasul „finului Pepelei, cel isteț ca un proverb” - Anton Pann. Autorul *Bazului teoretic și practic al muzicii bisericești* a dorit să-și doarmă somnul de veci la mănăstirea Roșioara, unde văduva Tinca ar fi urmat să îmbrace haina monahală.

Școala lui Ioniță, cu toate avaturile unei asemenea instituții, va crea un climat favorabil dezvoltării unei vieți muzicale, în care va

crește însuși tânărul „școlar” al Liceului *Sfântul Petru și Pavel* – Paul Constantinescu.

Viitorul compozitor va fi atras nu numai de formațiile instrumentale ale urbei, aflate în expansiune muzicală, dar și **de intonațiile bizantine** ce răsunau în mănăstirile Ghighiu, Târgușor, Zamfira, Sinaia și în unele biserici ale orașului, aspecte asupra cărora Al. Bădulescu și N. Dumbravă se aplecaseră într-o lucrare anterioară, din 2008⁸.

Am făcut referiri la aceste momente marcante din istoria vieții muzicale a urbei din care descinde Paul Constantinescu, deoarece înclin să cred că autorul celor două celebre oratorii - de Crăciun – *Nașterea Domnului* - și de Paști – *Patimile și Învierea Domnului* – **deprinsese la Ploiești, încă în timpul studiilor, buchiile psaltichiei și sonoritățile muzicii de strănă**, pe care le va considera printre elementele definitorii ale spiritualității românești. Numai un climat viu al sonorităților bizantine au putut avea o influență așa de puternică asupra tânărului, care depășește faza intuirii expresivității acestora, întâlnită la George Enescu⁹, trecând la studierea ei sistematică. Într-o scrisoare adresată în 1928, lui George Breazu, el preciza: „Am simțit de multe ori nevoia de a cunoaște muzica noastră bisericească, «psaltikia» și chiar am studiat-o până la un punct, după un tratat de Nifon Ploieșteanul, altul de Popescu – Pasărea și unul vechi(u) de Anton Pann...”

După absolvirea Conservatorului din București tânărul muzician audiază cursurile de bizantinologie ale lui Egon Wellesz, la Viena, unde – așa cum însuși declară – „am reușit să mă cert cu diferite soiuri de profesori cu pretenții de a scoate din mine un demn cirac al domeniilor lor de compoziție”.

Într-un interviu din anul 1943 autorul *Oratoriului bizantin de Crăciun* declara: „Am căutat muzica psaltică, la început muzica bisericească a secolelor XVIII și XIX. După aceea am trecut înapoi la muzica bizantină luată după documente din secolul XIII”. Într-un interviu ulterior se va referi la notația bizantină despre care spune că „este extrem de interesantă. Am studiat-o îndelung. Ea deschide noi perspective gândirii și aduce o nouă sistematizare muzicală, în ceea ce privește combinațiile modale”. Documentele restituite de lucrările în discuție aduc argumente suplimentare în sprijinul acestei ipoteze privind cunoașterea din perioada ploieșteană, de către tânărul muzician a unor elemente ale muzicii bizantine, al căror admirator și explorator va rămâne toată viața.

Numai așa se poate explica **preferința compozitorului pentru substanța melodică de sorginte bizantină**, care-i

guvernează creația: *Două studii în stil bizantin* (1929 – Ploiești, când nu era încă student la Conservator), urmate de canonul *Aliluia*, de fuga la 2 voci *Bogații au sărăcit...*, de un heruvic și un chinonic (toate dateate 1930), urmate de *Liturghia psaltică* (1935), de *Variațiunile libere asupra unei melodii bizantine din sec. XIII* (1939), de *Sonata bizantină* (1940) și apoi depășirea momentului ce a urmat presupusei distrugerii a primei versiuni a celui dintâi dintre oratorii și înlocuirea, într-un timp record, a întregii substanțe melodice din secolele XIII - XIV, cu una neagreată, dacă nu cumva chiar disprețuită de I. D. Petrescu, aparținând eminentilor psalți români ai secolului al XIX – lea, **Macarie Protopsaltul, Anton Pann și Dimitrie Suceveanu**.

Recent preotul Stelian Ionașcu a semnalat existența variantei inițiale a Oratoriului de Paști – *Patimile și Învierea Domnului* - ceea ce redeschide dosarul acestei capodopere, cu precizarea din start că varianta cunoscută are marele avantaj al sonorităților familiare ascultătorilor timpurilor noastre, cele inițiale trimițându-se la caracteristicile cântărilor arhaice din manuscrisele putnene.

Cronica lui Ilarion Cocișiu de la începutul anului 1948 aprecia valoarea oratoriului de Paști, „ca fond și formă superior (...), ridicându-se alături de modelul lui Bach și Händel”. Tot mai multe semnale din lumea occidentală vin să confirme judecata criticului făcută în urmă cu peste șase decenii.

Cele două recente lucrări amintite, consacrate compozitorului, purtând – nu știm dacă voit sau involuntar - titluri foarte apropiate, au apărut aproximativ în aceeași perioadă - *Paul Constantinescu – Corespondență, scrisori și portrete*, realizată de Sanda Hîrlav – Maistorovici¹⁰ și *Paul Constantinescu – Corespondență și alte documente*, realizată de Al. I. Bădulescu și Nicolae Dumitrescu¹¹ și se înscriu între valoroasele realizări muzicologice din ultima vreme și însemne de prețuire a eminentului omagiat, înlesnind cunoașterea multor detalii din activitatea creatoare a muzicianului. Sunt adunate între copertele celor două cărți, în aproximativ 200 de pagini ale celei dintâi și în aproape 440 de pagini ale lucrării secunde amintite, **documente de o importanță deosebită pentru urmărirea destinului creator al muzicianului**, ce se apropie tot mai mult, cu trecerea timpului, de steaua geniului enescian, prin lărgirea și aprofundarea orizontului deschis de fiul Livenilor, mai ales în ceea ce privește legăturile cu creația populară și cu cea de factură bizantină, specifice spiritualității românești.

Așa cum arată în prefața citată muzicologul Viorel Cosma, documentele originale, scanate și transcrise, dau posibilitatea de a „pătrunde în intimitatea omului”, ele oferind „portretul nefardat al unui

artist", reconstituit pe baza unor amintiri și documente, „peste care timpul, ce se scurge nemilos, le va ascunde în anonimat” dar și șansa salvării unor „lucrări încă necântate și netipărite”.

Cea de-a doua carte ce face obiectul prezentului demers acordă prioritate documentelor oficiale, importante pentru cei care mai au rezerve legate de ancorarea puternică a compozitorului în orizontul spiritualității românești și ortodoxe, precum și unei părți a fondului epistolar, îndeosebi a scrisorilor primite de Paul Constantinescu și de văduva Marica, după dispariția prematură a muzicianului, dar și unor programe sau documente vizând tratative pentru manifestări concertistice cu lucrările compozitorului ploieștean - la loc de cinste putând fi citat *Byzantinisches Weihnachtatorium*.

În schimb, **prima este consacrată corespondenței lui Paul Constantinescu** cu diferiți destinatari, mai precis scrisorilor trimise de muzician, compartimentate astfel: prima parte rezervată textului epistolar propriu-zis, urmat de facsimile în sepia ale unor documente și de desene datorate lui Paul Constantinescu reprezentând muzicieni ai epocii, români și străini și ilustrând o altă direcție creatoare a muzicianului.

La această carte trebuie subliniată îndepărtarea îngrijitoare de modalitatea practică în primul său volum, citat mai sus, modalitate identică celei utilizate de autorii următoarei cărți, aici ea impunându-și **respectarea normelor consacrate de tradiția restituirii epistolare**, prin prezentarea unei fișe orientative, privind destinatarul, locul și data, forma de prezentare (manuscris, dactilogramă etc), limba, sursa, dacă a fost sau nu publicată și tradusă - date care înlesnesc interpretarea corectă a documentelor, norme eludate de ceilalți doi îngrijitori.

Desenele/ caricaturi precizează numele celui reprezentat în trăsături de creion, definitorii (multe figuri nefiind cunoscute unor cititori), fondul în care se găsește originalul lor, necesar celor care doresc să aprofundeze anumite aspecte ale acestei activități mai puțin cunoscute a artistului multilateral Paul Constantinescu, deopotrivă muzician, literat și artist plastic.

De asemenea, trebuie reliefată, pe lângă prezentarea în sepia a figurilor desenate, cuprinderea unui număr sporit de „personaje”, unele din spiritualitatea românească și care lipsesc din cealaltă carte (pianistul Radu T. Constantinescu, violonistul Dimitrie Dinicu, violonistul Ion Voicu, Ioan D. Chirescu, Achim Stoia etc), sau europeană (Dimitri Kabalevski, Václav Dobiáš, Harald Saeverud, Pancio Vladigherof ș. a.).

Realizatoarea volumului adaugă un indice de nume, care înlesnește cititorului orientarea rapidă în universul cărții, instrument

care nu lipsește nici din cartea lui Al. Bădulescu și Nicolae Dumitrescu, unde se face loc, în schimb, unui album de fotografii reprezentative.

Autorii antologiei secunde de texte, documente, fotografii, scrisori, caricaturi împart cele **227 prețioase documente** în mai multe categorii, integrând multe dintre cele ce au stat la baza excelentei monografii realizată în urmă cu aproape o jumătate de secol, de muzicologul Vasile Tomescu, prezentate aici în bună parte în forma integrală și incluzând altele inedite din arhiva dăruită de soția muzicianului, lui George Breazu, donată, la rândul ei, Uniunii Compozitorilor, sau din arhiva casei memoriale, a cărei „istorie” transpare din paginile cărții precum și a fondului Ion și Ilinca Dumitrescu.

Lor se adaugă **42 desene, crochiuri și caricaturi, autoportrete**, chipuri ale celor apropiați ca familie, dar și pe planul activităților artistice și un grupaj de fotografii din care se poate urmări evoluția muzicianului.

În felul acesta, cartea lui Al Bădulescu și N. Dumitrescu prezintă un alt mare beneficiu, constând în **întărirea convingerii în virtuțile literare și plastice ale muzicianului**, caricaturile/ desenele sale trădând un spirit ironic dublat de o bonomie și o gentilețe proverbiale. Caricaturistul a surprins cu inspirația sa peniță, elemente definitorii ale figurilor unor muzicieni apropiați: Mihail Jora, Dimitrie Cuclin, Ion Dumitrescu, Wilhelm Berger, Constantin Bugeanu, Jean Bobescu, Vasile Tomescu etc.

Lucrarea ne îngăduie descoperirea unor **aspecte necunoscute din viața profesorului, compozitorului, academicianului**, dar mai ales a omului Paul Constantinescu, doborât prematur de o boală necrutătoare. Dintre ele ies în evidență semnele aprecierii valorii sale profesionale, care l-au recomandat pentru prezența la **prestigioase manifestări internaționale**, cum ar fi participările cu responsabilitatea cuvenită, la festivalurile internaționale de la Varșovia, Roma, Tbilisi, Erevan, Baku și Moscova, Congresul Internațional de Muzicologie de la Viena, Festivalul muzical „Primăvara la Praga”, Festivalul „Primăvara caucaziană” ș. a.

Aflăm din carte date despre atenția de care s-a bucurat, după moartea muzicianului, creația sa, la Budapesta, Dresda, Viena, Torino, Ierusalim, Montevideo, Napoli, Paris, despre tratativele de punere în circulație europeană, prin concerte, montări și tipărire, a unor lucrări: *Triplul concert*, *O noapte furtunoasă*, *Nunta în Carpați*, *Oratoriul bizantin de Crăciun*, *Oratoriul bizantin de Paști – Patimile și Învierea Domnului* etc.

„Descoperirea” recentă a celor două lucrări inedite ale compozitorului, *Cântarea Basarabei* și

Moartea eroului – analizate de muzicologul Octavian Lazăr Cosma, într-un pertinent studiu, publicat în anul 1993 - **completează catalogul creației compozitorului**, al cărui destin a fost curmat la numai 54 de ani și ilustrează atitudinea sa de protest față de răpirea provinciei ce purta numele voievozilor întemeietori ai organizării statale a Țării Românești.

Cei doi realizatori ai cărții au avut în vedere, doar teoretic, ceea ce ei consideră calitatea slabă a unor scanări și xerografieri de documente, greu de descifrat și dintre care unora le-au fost eliminate, inexplicabil, semnele apartenenței la fondul „George Breazu”, pentru că nu au însoțit aceste documente de retranscrieri, traduceri și detalieri, capabile să scutească cititorul de eforturi considerabile și de riscurile înțelegerii eronate și chiar a denaturării sensurilor unora dintre ele. Din păcate, unele traduceri promise în nota asupra ediției, au fost date uitării, cititorul urmând să deslușească singur anumite date prezentate în limba germană pe niște scanări foarte slabe, cu texte ilizibile. Ar fi fost normal ca documentele scanate/ xeroxate să fie însoțite de numerele de inventar și de precizarea fondului în care pot fi găsite de cei dornici să continue investigările pe documentele originale.

Pot pune la dispoziția fondului documentar ploieștean și unor viitoare reeditări și investigări, trei importante încercări exegetice a creației muzicianului, începute în anul 1997¹² și continuată în 2001¹³ - ce dovedesc sporirea atașamentului celui ce a dat numele filarmonicii ploieștene - la a cărei ctitorire a contribuit din plin – pentru ceea ce eminentul său dascăl, George Breazu, numea „muzica bisericească străbună”. Este vorba despre prelucrarea polifonică a troparului Paștilor – *Hristos a înviat...*- după melodia tradițională pe glasul II și despre *Rugăciunea inimii*, scrisă pentru gruparea religioasă *Rugul aprins*, creație aparent surprinzătoare pentru orizontul muzicianului și care a ajuns în Muntele Athos, prin unul dintre reprezentanții mișcării spirituale de la Mănăstirea Antim, regretatul părinte nonagenar, Petronie Tănase¹⁴ și analiza comparată a modului de fructificare a a unor creații ale lui Dimitrie Suceveanu în lucrările lui Teodor Teodorescu Gheorghe Cucu și Paul Constantinescu¹⁵, precum și rezumatul unei prezentări a profilului muzicianului considerat ctitor al culturii românești, făcută la Copenhaga, în anul 1994, publicată ulterior în țară¹⁶, toate neluate în seamă de lucrările amintite.

Nu se știe la această vreme dacă realizatorii celor două cărți consacrate lui Paul Constantinescu, asupra cărora atrage atenția

prezentul material, s-au „înțeleș”, sau este o simplă coincidență că **au dat la iveală două instrumente complementare**, chiar dacă titlul lor ar putea lăsa să se creadă că ar fi vorba de un conținut comun. Elementele comune nu lipsesc, dar ele nu ajung la faza repetării integrale.

De altfel, toate disputele privind „originalitatea” unei creștomaiii de texte și documente se dovedit neproductive și în cazul autorului operei *O noapte furtunoasă*. Mai ales în cazul în care este vorba despre o corespondență diferită de la un volum la altul, fructificând surse diferite. Trecut printr-o asemenea experiență regretabilă din partea mea, generată de invidie și răutate, dovedită cu documente, pot afirma că tendințele de acaparare egoistă, ori de „sechestrare” a unor subiecte sau teme, a căror exhaustivitate nu poate fi garantată, din cauza penuriei de date și a unghiului de vedere de abordare diferit, nu s-au dovedit decât păguboase nu numai pentru acuzator și acuzat dar mai ales pentru „obiectul” unor asemenea demersuri. Oricum o corelare a celor trei antologii de texte ar fi ajutat la evitarea unor repetări, dar mai ales a unor inexactități și ar fi sporit statutul științific al cărților.

Subscriu fără nici-o rezervă la formularea autorului monografiei muzicianului, din urmă cu peste 40 de ani, privind perspectivele și necesitatea înscrierii lui Paul Constantinescu „în Pantheonul marilor valori date de poporul român culturii universale”.

Cele două cărți apărute între anul centenarului nașterii muzicianului și cel al semicentenarului trecerii la cele veșnice constituie alte „biografii paralele”, mai bine zis „o treaptă” - vorba poetului – una dintre acelea ce trebuie urcate, pentru a reconstitui dimensiunile reale ale creatorului poemului coral *Miorița*, a celor 4 *Madrigale pe versuri de Mihai Eminescu*, a *Nunții în Carpați*, a *Noptii furtunoase*, a *Simfoniei* și *Simfoniei ploieștene*, a *Liturghiei psaltice* și a monumentalelor oratorii bizantine.

Parcurgând prețioasele documente ale cărților, am putea spune împreună cu Geo Bogza, ascultând același *Triplul concert*: „Plecat dintre noi, muritori, într-o duminică, Paul Constantinescu s-a întors iarăși între noi, nemuritor, în duminica următoare: «Și tremură brazii/ Mișcând rămurelele,/ Căci noaptea de azi-i/ Când scânteie stelele...»

NOTE BIBLIOGRAFICE

1 - Cosma, Octavian Lazăr – *De la „ferocitate și stupiditate”... la „ostilitate tăcută”...*; în: *Muzica*, București, An XX, nr. 2 /78), iulie – septembrie 2009, pp. 23 – 39.

2 - Voicu Arnăuțoiu Raluca – *Paul Constantinescu Biografii paralele*; în *Muzica*, București, An XX, nr. 2 /78), aprilie – iunie 2009, p. 63.

3 - Tomescu, Vasile – *Paul Constantinescu*, București, Editura muzicală, 1967.

4 - Constantinescu, Paul – *Despre „poezia” muzicii*, Argument, notă asupra ediției, transcrierea textelor, note și comentarii: Sanda Hîrlav – Maistorovici, Ploiești, Editura Premier, 2004.

5 - Ionașcu, Stelian – *Paul Constantinescu și muzica psaltică românească*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005.

6 - Constantinescu, Paul – *Piese pentru pian*, Prefată, note introductive și îngrijire text muzical Sanda Hîrlav – Maistorovici, București, Editura muzicală, 2009.

7 - Constantinescu, Paul – *Piese pentru pian*, CD, ISBN 978 – 973 – 740 – 120 – 5, editat de Asociația Culturală „Paul Constantinescu” și Editura Premier, Ploiești, 2009.

8 – Bădulescu, Al. I. și Dumitrescu, Nicolae – *Ploiești – Viața muzicală de ieri și de azi*, Ploiești, Editura Karta – Graphic, 2008.

9 – Vasile, Vasile - *Integrarea muzicii bizantine în creația enesciană*, în: *Biserica Ortodoxă Română*, București, An CXXII, nr. 9 – 12 septembrie – decembrie 2004, pp. 645 – 660; republicat integral în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți – București, Institutul cultural Român, An XII, nr. 1/2005, nr. 45, pp. 76 – 96 și în formă completă în: *Teologie și viață*, Iași, An XIII (LXXIX), nr. 1 – 6, ianuarie - iunie 2005, pp. 347 – 370, apoi în: *Byzantion Romanicon*, vol. VII, Universitatea de Arte George Enescu Iași, 2007, pp. 222 – 243; și în: *Volum omagial Pr. Prof. Dr. Nicu Moldoveanu la 70 de ani*, București, Editura Basilica, 2010, pp. 150 - 178;

10 - *Paul Constantinescu – Corespondență, scrisori și portrete, cuvânt înainte, notă asupra ediției, transcrierea textelor, note și comentarii*: Sanda Hîrlav – Maistorovici, București, Editura muzicală, 2009.

11 - *Paul Constantinescu – Corespondență și alte documente*, ediție îngrijită, adnotată și comentată, studiu introductiv de Al. I. Bădulescu și Nicolae Dumitrescu, cuvânt înainte: Viorel Cosma, Ploiești, Editura Karta – Graphic, iunie 2009.

12 - Vasile, Vasile - *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, București, Editura Interprint, vol. II, 1997, pp. 257 – 258.

13 - Vasile, Vasile - *Muzica religioasă în creația lui Paul Constantinescu*; în: *Analele Universității din Craiova*, Seria Teologie, Anul VI, nr. 8/2001, pp. 25 – 33.

14 - Vasile, Vasile - *Tezaur muzical românesc din Muntele Athos*, vol. III, volum achiziționat de Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor, în curs de apariție la Editura muzicală;

15 - Vasile, Vasile – *Creația lui Dimitrie Suceveanu – sursă de inspirație pentru muzica românească a sec. XX*; în: *Byzantion, Iași, Academia de Arte „George Enescu*, 1996, pp. 158 – 183.

16 - Vasile, Vasile – *Paul Constantinescu (1909 – 1963)*, în: *Academica*, București, An IV, nr. 4 (40), ianuarie 1994, p. 17 și 20.